

JEŠTĚ JEDNOU O NÁHODĚ

P. PAVLÍČEK

V tomto diskusním příspěvku bychom se chtěli vrátit ke článku s. Ivana Kuchára *O subjektívnej náhode*, ktorý byl uveřejněn ve Slovenském filozofickém časopisu SAV, ročník XIII, č. 2, str. 150—155. Autor zde na podkladě základních testů, ze kterých vychází i většina autorů pojednávajících o náhodě a nutnosti:

a) Javy ako náhodné a nutné sú určené objektívne; náhoda (ako pojem) sa vzťahuje na udalosti v určitých objektívnych súvislostiach.

b) Náhodné (nutné) javy sú relatívne náhodné (nutné). Jav v určitom vzťahu náhodný je v inom nutný a naopak.

c) Všetky javy sú zákonité, t. j. determinované¹ uzavírá, „že sa zavrhuje ako nesprávny ten názor, ktorý popiera objektívnosť náhody, ktorý jednostranne absolutizuje subjektívnosť náhody.“² Naproti tomu autor vycházeje predovšetkým ze vzťahu človeka jako poznávajícího subjektu k nahodilým jevům, dochází ke své formulaci subjektivní náhody. Jeho analýza náhody s tohoto hlediska vede k nasledujícímu závěru: „Ak udalost *A* vo vzťahu k systému *P* môže nastať, ale môže aj nenastať, tak udalost *A* je náhodná. Subjektívne náhodná vtedy, keď ide o vzťah „neobjektívny“, t. j. k možnosti a schopnosti predvídať (na základe poznatkov). Ak môžeme predvídať len toľko, že udalost *A* môže a nemusí nastať, ide o udalost subjektívne náhodnú.“³

Domnívame se, že toto vymezení není dostačující z těchto důvodů: 1. Každou náhodu lze totiž interpretovat jako subjektivně náhodnou — hlavně vgnoseologickém slova smyslu, ale domnívame se, že právě tak dobře ji lze vždy vykládati jako objektivně náhodnou ve smyslu ontologickém.

2. I když podle autora existence subjektivní náhody je vázána především na oblast předvídaní náhodných jevů ve vědeckém poznání — to znamená jen na oblast myšlení, tak i zde podle našeho mínění by bylo na ní subjektivní jen to, že je momentálně v hlavách lidí, ale nezapomínejme, že předvídáme takovou udalost, o které se domnívame, že se uskuteční; a to už by se nejednalo o čistě subjektivní náhodu nejen vzhledem k možnosti uskutečnění, ale svým obsahem by byla vázána na sféru mimo lidskou hlavu. Toto je ovšem možné jen tehdy, přehlížíme-li to, co nazýváme předvídaním. Za dané situace by mohlo jít jen o konstatování náhodného faktu. S vědeckého hlediska ovšem toto samotné konstatování by nám mnoho nepomohlo. Positivní vědeckou hodnotu má právě předvídaní *uskutečnění* náhodného jevu, při čemž nesmíme ovšem zapomínat na to, že už samo předvídaní znamená vlastně předvídat

¹ Ivan Kuchár, *O subjektívnej náhode*, Slovenský filozofický časopis XIII, č. 2, 150.

² Tamtéž, 150.

³ Tamtéž, 155.

ne náhodnost jevů, ale jediné nutnost uskutečnění náhodných jevů, což potom našlo své vyjádření v počtu pravděpodobnosti.

3. Termínu subjektivní není zde podle našeho náhledu použito vždy jednoznačně. Domníváme se, že je nutné důsledněji vymezit nejen obsah a použití termínu subjektivní, ale i stanovit a důsledně dodržovat hranice mezi tím, co autor nazývá „subjektivna náhoda“ a „subjektivna stránka náhody“, protože podle nás právě tato volnost v používání obou termínů a místy jejich ztotožňování velmi přispělo a jak se zdá nakonec i vedlo k vytvoření této koncepce subjektivní náhody.

4. Je sporné, nakolik autorova definice náhodné události je obecnější než definice, kterou nacházíme v G n ě d ě n k o v ě *Kursu teorie věrojatnostej*, i když se autor domnívá, že je tomu tak.

*

Podle našeho názoru kategorie náhody netvoří žádnou výjimku mezi ostatními kategoriemi, a je, právě tak jako ony, subjektivní především co do forem jejího vyjádření; a objektivnost náhody je dána jejím obsahem. Ovšem i tehdy, když budeme vycházet z předpokladu, že nahodilý je objektivně reálným objektem, nejen logickou kategorií, je zřejmé, že zde nadále zůstává dvoji možnost interpretace náhody.

a) buďto ji budeme vymezovat s hlediska jejího obsahu, zkoumat náhodu ve věci samé,

b) anebo budeme moci o ní pojednávat ve smyslu gnoseologickém, při čemž pod tímto způsobem analýzy náhody rozumíme vymezení forem a druhů vztahů závislosti.

Z ontologického stanoviska bychom tudíž mohli mluvit o náhodě jako o něčem, co se může, ale zároveň i nemusí uskutečnit. Náhodu je možno s tohoto hlediska stanovit jako jev nebo událost, která není jednoznačně determinována, jako případ, kdy „událost A, která při realizaci komplexu podmínek S může vzniknout, ale i nevzniknout“.⁴

Anebo o ní můžeme hovořit také jen s hlediska jejího vztahu k člověku, jejích forem závislosti, s hlediska gnoseologického. Odtud pramení i všechny koncepce tzv. subjektivní náhody ve všech jejích variantách. V tomto případě bychom mohli vymezit náhodu jako to, co nemůže být předpověděno s jistotou, ať je to už zapříčiněno buď neúplnou nebo znalostí, nedostatečností našeho poznání, nebo nemožností jejího postížení. Chtěli bychom se zastavit u těchto dvou možností:

a) takového typu náhodných jevů, kdy bychom mohli mluvit přímo o úplné indeterminaci,

b) těch náhodných jevů, které bychom mohli s gnoseologického hlediska považovat za jevy částečně determinované.

Do první skupiny případů bychom zařazovali takové jevy náhodných jevů, kdy jeden z prvků je známý a druhý nemůže být určen. Jako příklad bychom mohli uvést osudí, ve kterém se nachází x očíslovaných kuliček. Na otázku, která kulička bude vytažena při jednom tahu, máme právě tak i x odpovědí, čili nemáme možnost určit individuální případ. Kromě tohoto druhu hromadných jevů by sem patřily i takové náhodné jevy, jaký je např. vzpomínaný i v autorově článku, tj. takové náhodné jevy, o kterých bychom mohli mluvit jako o nepředvídaných jevech, které nejsou opakovatelné. Autor v jeho článku uvádí příklad „je náhoda, že X. Y. našiel peniaze“⁵, ale jeho interpretace je celkem odlišná a proto se k ní vrátíme ještě jednou později.

⁴ G n ě d ě n k o, *Kurs teorii věrojatnostej*, Moskva 1954, 15.

⁵ I. K u c h á r, *O subjektívnej náhode*, 152.

S takovým typem náhodných jevů a touto interpretací se setkáváme už u Aristotela. Aristoteles ještě neznal hromadné náhodné jevy a redukoval náhodu jen na takový druh náhodných jevů, které vystupují jen jako jedinečné jevy. V *Metafysice* najdeme, že „tedy něčím nahodilým jest, když někdo kope jámu, aby zasadil rostlinu a nalezne poklad. Tu pro toho, kdo jámu kope jest nález pokladu mimotnou, nahodilou příhodou, neboť ani jedno z druhého nevyplývá nutně nebo jedno po druhém, ani nikdo sází-li nenalézá zpravidla poklad.“⁶ Jsme toho názoru, že ani my, pokud jde o jedinečné náhodné jevy, nemůžeme zatím říci o této formě náhody nic více než to, co o ní napsal Aristoteles v *Analytikách*, když mluví o nedostatku vědeckého poznání o náhodném: „O náhodném není vědení budovaném na důkazu. Poněvadž náhodné není ani to, co bývá nutně, ani to, co bývá ve většině případů, ale je něčím takovým, co se stává vedle toho i druhého. Zatím se dokazuje buď to nebo druhé. Ve skutečnosti jakýkoliv sylogismus obdržíme z předpokladu buďto o nutně (náležejícím), nebo o tom, co bývá ve většině případech. A jestliže jsou předpoklady (podstata soudu) o nezbytně (přináležejícím), tu o nutně (přináležejícím) bude i závěr. Jestliže se týká podstata soudu toho, co bývá ve většině případech, tu takovým bude i závěr. A ježto náhodné není ani to, co bývá ve většině případech, ani to co bývá nutně, nemůže být proto pro ně důkazu.“⁷ V těchto případech právě proto, že vylučujeme možnost opakování pokusu nebo jeho opětovné uskutečnění, i když jde vlastně o úplnou determinaci, můžeme přesto mluvit o náhodě, protože její příčinná určenost je natolik relativní, že nutnost vyplývající z této determinovanosti se sama zvrací ve svůj polární protiklad — náhodu. A tak můžeme říci, že ani my žádným induktivním postupem nemůžeme dnes dojít za to, co svým sylogismem vydedukoval Aristoteles.

Ze současných teoretiků počtu pravděpodobnosti se tímto druhem náhodných jevů zabývá E. Borel.⁸ Borel jde dokonce ve své práci tak daleko, že nepřijímá tradiční vymezení počtu pravděpodobnosti, tj., že skutečným předmětem teorie pravděpodobnosti jako přesné vědy je oblast hromadných jevů, kde platí zákon velkých čísel, ale jemu jde hlavně o aplikaci počtu pravděpodobnosti k jedinečným zkoumáním, např. vyčíslení šancí jednotlivé kostky v té nebo jiné hře. Je zajímavé, že se vrací k podobným příkladům a úlohám, které charakterisovaly dětství počtu pravděpodobnosti, nehledě na to, že i když většinu místa věnuje zkoumání individuálních pokusů, nemůže se stejně dostat za vymezení, že pravděpodobnost je mezi 0 a 1 a bude se blížit k $\frac{1}{2}$, tj. k úplné neurčitosti.

Do druhé kategorie náhodných jevů by potom na základě tohoto způsobu dělení patřily takové jevy, kdy mezi x , y a pravděpodobností p existuje nutný, ale ne jediný vztah.

Z logického hlediska bychom mohli říci, že tyto výroky se liší od výroku deduktivní logiky v tom směru, že i za podmínky, že premisy jsou pravdivé, samotný postup úsudku správný, závěr zůstává jen pravděpodobný. Tato pravděpodobnost odrážející z hlediska subjektu pochybnost týkající se pravdivosti výsledku, může být, jak ukazuje B. Russell, trojího druhu:

1. Můžeme mít po ruce fakty, které plně neznáme. (Tato eventualita se týká vlastně naší prvé skupiny náhodných jevů.)

2. Zákony, které jsme nuceni přijmout proto, abychom mohli předvídat do budoucnosti, mohou být nepřavdivé.

⁶ Aristoteles, *Metafysika*, V, 30, 1025.

⁷ Aristoteles, *Analytiky* II, I, 30, 87b.

⁸ E. Borel. *Le Hasard*, Paris 1948.

3. Třetí druh pochybností vzniká tehdy, když máme zákon vztahující se k té skutečnosti, která se obvykle stane nebo může být očekávána ve většině případech, i když ne vždycky. V takovém případě máme právo očekávat to, co se obvykle stává, i když ne s plnou důvěrou.⁹

S matematického hlediska bychom mohli skupinu náhodných jevů, které jsme označili za jevy částečně determinované, objasnit na Laplaceově předpokládaném ospravedlní indukce.

Mějme $N+1$ osudí, z nichž každá obsahuje N kuliček. Z těchto osudí $r+1$ obsahuje r bílých a $n+r$ černých kuliček. Vytáhli jsme z jednoho osudí n kuliček, při čemž všechny byly bílé. Jaká je naděje, že:

- a) jsme vybrali osudí s jen bílými kuličkami,
- b) že následující kulička bude bílá?

Laplace říká, že:

- a) je $(n+1) / (N-1)$,
- b) $(n+1) / (n+2)$.

Ilustrujeme to nějakými číselnými příklady. Pripusťme, že máme celkem 8 kuliček, ze kterých jsou vytaženy 4 a všechny jsou bílé.

Jaká je naděje, že

- a) jsme vybrali osudí obsahující jediné bílé kuličky,
- b) že následující kulička bude bílá?

Pripusťme, že p_r představuje hypotetu, že jsme vybrali osudí s r bílými kuličkami. Toto vylučuje p_0, p_1, p_2, p_3 . Máme-li p_4 , tu existuje jediné jeden případ, kdy jsme mohli vytáhnout černou. Máme-li p^8 , tu je 70 případů jak vytáhnout 4 bílé a jakmile budou bílé. Máme-li p_5 možností, tu jest 5 možností, z nichž ve 4 případech bychom mohli vytáhnout 4 bílé a pro každý z nich by byl jeden případ vytáhnout následující bílou a 3 případy vytáhnout černou. Takto z p_5 obdržíme 5 případů, kde následující kulička bude bílá a 15 případů, kdy následující bude černá. Máme-li p_6 , tu je 15 možných případů, kdy vytáhneme 4 bílé a když jsou vytaženy, zůstávají 2 případy vytáhnout jednu bílou a dva případy vytáhnout černou; takovým způsobem z p_6 máme 30 případů obdržení následující bílé kuličky a 30 černých. Máme-li p_7 , tu je 35 případů vytáhnutí 4 bílých a po jejich vytažení zůstávají 3 případy vytáhnutí bílé a jeden vytáhnutí černé. Takovým způsobem dostáváme 105 možností vytáhnout následující bílou a 35 vytáhnout černou. Máme-li p_8 , tu je 70 případů jak vytáhnout 4 bílé a jakmile budou vytaženy, jsou tu 4 případy, kdy vytáhneme následující bílou a ani jeden černý. Takovým způsobem z p_8 obdržíme 280 případů, jak vyjmout pátou kuličku bílou a ani jednu černou. Úhrnem máme tudíž $5+30+105+280$, t. j. 420, kdy pátá kulička bude bílá a $4+15+30+35$, tj. 84 případů, kdy pátá kulička bude černá. Tak rozdíl při tažení bílé je tvořen poměrem 420 ku 84, tj. 5:1. To znamená, že naděje, že pátá kulička bude bílá, je 5/6.

Naděje, že jsme vybrali osudí, ve kterém jsou všechny kuličky bílé, je poměr čísla případů obdržení 4 bílých kuliček tohoto osudí k celkovému množství případů obdržení 4 bílých kuliček. Prvních je, jak jsme viděli 70, druhých $1+5+15+35+70$, tj. 126, tudíž naděje, že jsme vybrali osudí se samými bílými kuličkami je vyjádřena poměrem, 70/126, tj. 5/9.¹⁰

Protože naše pozvání v podobných případech je nedostatečné a my většinou víme

⁹ B. Russell, *Human Knowledge*, Londýn 1948, 353.

¹⁰ B. Russell, tamtéž, 372.

toliko ze zkoumaných událostí to, že tato událost je členem třídy událostí *B* a protože nakonec můžeme znát, že část členů této třídy náleží nějaké *A* třídě událostí, dostáváme v souhlase s výběrem *B* třídy, pravděpodobnost přináležení daného případu do *A* třídy, při čemž tato pravděpodobnost se bude měnit v souhlase s naším výběrem *B* třídy. Na základě výběru *B* třídy obdržíme i různé hodnoty pravděpodobnosti, které s matematického hlediska jsou stejně cenné. Subjektivní na tomto by byl jen náš výběr *B* třídy, avšak ani tento není absolutně libovolný a závislý jen od nás. Bude se vždy pohybovat jen v mezích tohoto úplného rozsahu členu *B* třídy. A tímto je vlastně i determinován.

Pravděpodobnost nevystupuje jako míra naší neznalosti, ale sama postihuje takové druhy jevů, které v samotné své podstatě nejsou jednoznačně určené.

K našemu dělení náhody se dvou hledisk — ontologického agnoseologického — je nutné připomenout, že oba tyto způsoby dělení jsou od sebe navzájem neoddělitelné a vzájemně se doplňují. V důsledku těsného sepejetí ontologie agnoseologie nemůžeme čistě oddělit skutečnou nahodilost od logické. V tom chybovali mnozí autoři a to nejen buržoasní filosofové a mnozí teoretikové počtu pravděpodobnosti, ale i mnohé z marxistických prací nevyjímaje s. Kuchára připouštějí tuto dvojakou formulaci, vyplývající z mechanického rozdělení na objektivní a subjektivní náhodu. S. Kuchár se odvolává na 1. díl učebnice fyziky od Friše a Timoreva, kde autoři, na základě vrhu kostkou a nemožnosti ho principiálně poznat, tvrdí, že náhoda je výrazem pro naši nevědomost. Autor článku tento případ stanoví jako objektivní náhodu, ovšem připouští i to, že ji lze v tomto případě chápat jako subjektivní náhodu. Myslíme si, že tento relativisticky vyjádřený poměr mezi objektivní náhodou není správný; a to z toho důvodu, že nejde ani v daném případě mluvit o tom, že jde o subjektivní a zároveň i objektivní náhodu, jak to chápe autor. Je samozřejmé, že s hlediska poznání náhodných jevů bude hrát úlohu i subjektivní moment. Ovšem nelze z toho uzavírat, že celá událost je subjektivně náhodná. Nedůslednost je podle našeho názoru v tom, že s. Kuchár připouští sice dvojí možnost interpretace, zatím co daleko důležitější úkol, který před nás staví tato dvojí možnost interpretace náhody, je v tom, jaký je poměr mezi nimi navzájem. Tuto otázku si už autor neklade.

Zastáváme stanovisko, že nelze stavět ontologickou agnoseologickou stránku jen formálně vedle sebe jako by byly komplementární, ale je nutno brát vždy na zřetel závislost a druhotnost subjektivní stránky výkladu na objektivní. Obě stránky výkladu jsou od sebe neoddělitelné, avšak hlavní úlohu má podle nás výklad náhody ve věci samé a teprve potom ve vztahu k subjektu. Podstatné je to, jaké věci jsou, a ne to, co si o nich myslíme.

S. Kuchár však ve svém článku na ontologickou stránku a na vztah mezi ontologickou agnoseologickou stránkou neklade hlavní důraz. Autor vyzdvihuje do popředí především její vztah k subjektu. Podle autora se „kategoria náhody používá na označení událostí ve vztahu k subjektu (k predvídání).“¹¹ Podle našeho názoru v přecenění vztahu k subjektu skrývá se i subjektivisace náhody, jak ji u autora na mnohých místech nacházíme. Není např. dost dobře jasné, jak mohl autor prohlásit, že „X. Y. našiel peniaze“¹² představuje subjektivní náhodu. I když v tomto případě jde o vztah k člověku, není možné nazvat toto subjektivním. A také proč? Snad proto, že v ní vystupuje člověk? Podle našeho názoru toto ještě nestačí k tomu, aby mohla být považována za subjektivní. Tento příklad lze vskutku vyložit ve smyslu objektivní

¹¹ I. Kuchár, *O subjektivnej náhode*, 154—155.

náhody. Tím, že takovéto případy s. Kuchár zahrnuje do subjektivní náhody, stává se tento termín ještě komplikovanější, protože dané pojetí subjektivního je mnohem širší, než on sám se pokouší stanovit, nehledě nato, že na druhých místech mluví o subjektivní náhodě jen s posice gnoseologické. Když autor klade dvě eventuality, za kterých je podle něho možno hovořit o subjektivních náhodných jevech, je jasně vidět jeho úzké chápání náhody. Nedůslednost, např. při interpretaci vrhu kostkou, vidíme v tom, že autor nevidí správně příčinu naší neznalosti, tu je nutno hledat v samotné skutečnosti, neboť i zde soubor podmínek není stále stejný, ale mění se každým vrhem. Jestliže autor hovoří, že o náhodných jevech můžeme mluvit tehdy, když a) „je relativně nemožné poznat (pre vedu) determinovanost individuálních udalostí...“, b) je prakticky zbytečné zkoumat třídu daných udalostí, protože buď nie sú technické prostriedky, alebo je tu veľká zložitost činiteľov atď...“

Na otázku „prečo je nemožné poznať“ (jak autor klade pod a), má s. Kuchár dvojí odpověď. Autor zřejmě předpokládá, že toto jde za hranice možnosti subjektu a proto hovoří o těchto jevech jako o subjektivně náhodných. Potom by ovšem znamenalo, že tyto jevy dělá subjektivně náhodnými člověk, ale ony samy o sobě takovými nejsou. Pakliže platí tato interpretace, nedostali jsme se za posice klasického determinismu. Proti tomu je třeba povědět tolik, že subjekt nemůže tento druh náhodných jevů poznat z toho důvodu, že naše neznalost je zapříčiněna samotným charakterem těchto jevů. Tyto jevy jsou empiricky nepostihnutelné, nehledě na to, že „empirické pozorování samo o sobě nemůže nikdy dostatečně prokázat nutnost. Post hoc, ale nikoliv propter hoc.“¹³

Právě tak tomu je i pokud jde o druhou eventualitu, kdy zkoumáme danou třídu jako hromadný jev. Takovéto náhodné jevy jsou podle našeho názoru náhodnými ne proto, „že je prakticky zbytečné skoumat třídu daných udalostí ako individuá, ale je výhodné alebo potrebné pre praktickú činnosť skoumat ich ako hromadný jav,“¹⁴ ale proto, že při výzkumu nějakého náhodného jevu není možné brát do úvahy všechny faktory a to nejen z toho důvodu, že jsou tak spleťité, že je prakticky nemožné je všechny znát a počítat s nimi, ale především proto, že soubor podmínek ani ve skutečnosti nezůstává stále týž, ale mění se od případu k případu. Proto pro tyto případy je nutno použít zákonů vztahujících se na hromadné jevy, protože tyto jevy v důsledku své povahy nepřipouštějí přímou kausální interpretaci, protože nelze izolovat některou část hromadného jevu, anebo nám na této izolaci nezáleží. Dokonce je tomu tak proto, že kdybychom vzali v úvahu všechny působící faktory, odvrátili bychom pozornost od samotné podstaty věci. Tak pomocí statistiky a počtu pravděpodobnosti byl formulován známý Boyle-Mariotte-Gay Lussacův zákon, že tlak plynu na stěny nádoby bude stejný, a to přesto, že pohyb molekul uvnitř nádoby je náhodný. Tento zákon — právě tak jako ostatní zákony termodynamiky — je odrazem chování systému molekul jako celku, a ne jeho jednotlivých částic, protože tento systém jako celek se kvalitativně liší od jednotlivých částic i když je z nich složen. Není ani jejich mechanickým součtem, ale v důsledku jejich chaotického pohybu vytváří úplně nový pohyb, je novou kvalitou. Proto by nám v těchto a podobných případech nikdy nemohl stačit laplaceovský ideál přesného vymezení.

V těchto případech také není třeba hledat příčinu náhodnosti těchto jevů v nedostatečnosti našeho poznání nebo nedostatečném vybavení subjektu, ale i zde je možno

¹³ Tamtéž, 152.

¹³ B. Engels, *Dialektika přírody*, Praha 1952, 193.

¹⁴ J. Kuchár, tamtéž, 153.

se opřít o objektivní příčiny a z toho důvodu není potřebné o těchto jevech mluvit jako o subjektivně náhodných. Proto i zde chceme znovu zdůraznit, že podstatné není to, co my si o věcech myslíme, ale to, jaké jsou ve skutečnosti. Z toho důvodu nelze odtrhovat subjektivní od objektivního. Subjektivní je jen odrazem objektivního procesu.

*

Pokud jde o samotný termín subjektivní, měl by být podle našeho názoru obsahově přesněji vymezen. Jeho použití v uvedené stati je velmi libovolné a mnohoznačné. Tak nesporně jiný smysl má tehdy, když ho autor používá v příkladu X.Y. našel peníze a jiný má tehdy, když o něm mluví v rámci předvídání náhodných jevů. Vezměme autorovo tvrzení v závěru článku, kde mluví o subjektivním momentu náhody v tom smyslu, že je „subjektivny nie preto, že ide o subjektivismus alebo o idealizmus, ale preto, že tento pojem označuje nielen objektívne vzťahy objektívnych udalostí, ale v určitých prípadoch aj vzťahy k subjektu.“¹⁵ I když zde autor použil výrazu „v určitých případech“, je toto vymezení právě vzhledem na tyto určité případy zcela neurčité a je těžko si z toho domyslet, ve kterých. A potom, píše-li, že náhodná událost je „subjektivne náhodná vtedy, keď ide o vzťah neobjektívny, t. j. k možnosti a schopnosti predvídať (na základe poznatkov) ... V tom teda vidíme subjektivny moment pojatia náhody“.¹⁶ Potom je problém, co z toho platí: můžeme v daném případě hovořit o subjektivní náhodě, když sám autor připouští, že kromě vztahu k subjektu tento pojem označuje i vztahy objektivních událostí, nebo jde jen o tzv. subjektivní moment při výkladu náhody. Domníváme se, že pakliže autor článku O subjektivnej náhode sám připouští, že subjektivní náhoda označuje i objektivně existující vztahy, je podle našeho názoru zbytečné zavádět kategorii subjektivní náhody. Protože kdykoliv budeme mluvit o náhodě ne ve smyslu objektivní náhody, ale jako o kategorii, musíme vzít do úvahy, protože jde o výklad kategorie jako pojmu, i její subjektivní stránku.

*

I když se autor domnívá, že jeho definice je širší než definice Gnědňenkova, nese sebou na druhé straně i zúžení pojmu náhoda jako takového. Náhodou, pakliže ji autor vymezuje jako něco, co je mimo systém a tudíž vzhledem k němu vnější, můžeme chápat jako něco nepodstatného a vedlejšího. Autor se zde zřejmě opírá o Filkornovu *Metódu vedy*: „No len čo začneme hovoriť o systémoch vo svete, t. j. len čo začneme vo svete vydelať jednotlivé oblasti, prípadne až jednotlivé predmety, nevystačíme jedným pojmom nutnosti, ale musíme zobrať na pomoc aj pojem náhody. Jednotlivé systémy a predmety vo svete sú relatívne izolované, stabilné a individuálne. Bez týchto znakov by nejstvovali ako rôzne systémy a predmety. Zo stability nasleduje, že nie každý zásah do systému je vnútorný a že zmení zákony systému. Taký zásah je vonkajší a pre systém náhodný.“¹⁷ Zde je také použito náhody ve smyslu něčeho vnějšího vzhledem k danému systému. Ale Filkorn kromě toho sám uznává, že náhoda může působit i uvnitř systému a my bychom chtěli k tomu doplnit, že i náhodné jevy mohou samy tvořit systém. Vzpomeňme si na příklad Gay Lussacova zákona, kterým postihujeme nutnost daného systému náhodných jevů — v tomto případě pohybu molekul. Toto platí i pro ostatní statistické zákony a zákony počtu pravděpodobnosti.

¹⁵ Tamtéž, 155.

¹⁶ Tamtéž, 155.

¹⁷ V. Filkorn, *Metóda vedy*, Bratislava 1956, 162.

Podle našeho názoru náhoda může vystupovat nejen jako něco nepodstatného, vedlejšího vzhledem k danému systému, což, jak víme, je její nejběžnější traktování, ale samy náhodné jevy mohou tvořit systém. Vždyť i při těch nejelementárnějších úlohách počtu pravděpodobnosti bychom těžko mohli vymezit, který z celkového množství parametrů přicházejících do úvahy je podstatný a který nepodstatný, nehledě na to, že právě tento nadbytek parametrů má za následek i pravděpodobný výsledek. Tak o každém statistickém zákonu, i když nepostihuje jedinečné náhodné jevy bezprostředně, platí, že odráží pravidelnost procesů uvnitř náhodných jevů, tudíž odráží existenci takových činitelů, pomocí nichž lze stanovit v oblasti hromadných náhodných jevů nutné zákonitosti. Chtěl bych ještě připomenout, co na závěr kapitoly Vedecký zákon napsal V. Filkorn: „Pre každý vzťah jestvuje, jestvoval alebo bude jestvovať systém, ktorého je členom, a preto nejstávajú nesystémové zložky, vzťahy. Zákonitosť je teda univerzálna.“¹⁸

Gněděnkovo vymezení „událost A, která při realizaci podmínek S může vzniknout, ale může i nevzniknout, nazývá se náhodou“ neredukuje náhodou jen na něco nepodstatného a mimo systém, ale připouští takový výklad, který odpovídá i tomu, co jsme řekli o charakteru hromadných náhodných jevů.

*

Na závěr bychom chtěli ještě jednou zdůraznit: 1. že z toho, že i my připouštíme dvojí způsob interpretace náhody, ještě neplyne uznání subjektivní náhody jako samostatné kategorie. Domníváme se, že v daném případě by bylo vhodnější mluvit jen o subjektivní stránce výkladu náhody, při čemž tento subjektivní moment budeme chápat jako důsledek samotného působení objektu a nejen jako naši neznalost. 2. Pakliže bychom přece jen měli přijmout koncepci subjektivní náhody, bylo by nutné jasně říci, co se rozumí pod tzv. neobjektivními vztahy, protože autorovo objasnění tohoto termínu není dostatečně rozvedené

¹⁸ V. Filkorn, *Metóda vedy*, Bratislava 1956, 162.